

Отже, у контексті рекодифікації цивільного законодавства вважаємо за доцільне внести наступні пропозиції щодо оновлення положень ЦК в главі «Правочини»: 1) оновити концепцію правочину з метою визнання існування правочинів «традиційних», «перехідних» та «нових», що відображає особливості формування інформаційного суспільства та забезпечує ефективне використання інформаційних технологій при вчиненні правочинів, запобігання виникненню проблем, пов'язаних з юридичною кваліфікацією дій, вчинених з використанням систем розподіленого реєстру (типу блокчейн). При цьому необхідно передбачити правовий механізм захисту прав учасників відповідних відносин, зокрема, концепцію недійсності ІТ-правочинів, яка може слугувати методологічним підґрунтям визначення наслідків недійсності правочинів відповідно до загальних принципів справедливості, розумності, необхідності відшкодування збитків, закріплених у ЦК; 2) запровадити поняття ІТ-правочину як дій суб'єкта цивільного права, що вчиняється у сфері застосування та / або за допомогою інформаційних технологій, і спрямовані на встановлення, зміну, припинення цивільних прав та обов'язків, та включити у книгу І ЦК відповідну норму.

*Сафончик Оксана Іванівна,
доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

СІМЕЙНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ В УМОВАХ РЕКОДИФІКАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Перехід України до ринкових відносин після здобуття незалежності і взятий державою курс на інтеграцію до Європейського Співтовариства посилив міграційні процеси. Відкриття кордонів вплинуло не лише на свободу міжособистісних відносин, суттєво воно відобразилось і на національному сімейному законодавстві. Оскільки Україна є суб'єктом міжнародного права, вона робить усе можливе для того, аби бути рівноправним членом світової спільноти, і одним із кроків у цьому напрямку є приведення норм національного законодавства у відповідність до норм міжнародного права про права та свободи людини, громадянина, а також наближення рівня життя свого народу до рівня загальноєвропейських стандартів. Згідно з Міжнародним пактом про громадянські та політичні права 1966 року, сім'я є природним і основним осередком суспільства та має право на захист з боку суспільства та держави (ст. 23). Розуміння важливості сім'ї для функціонування загального механізму суспільства, для існування держави як такої робить сім'ю предметом

пильної уваги, особливим об'єктом захисту і правової охорони. Важливість сім'ї як ключового інституту суспільства, держави визнавалася ще давньогрецькими мислителями, філософами, які наголошували на тому, що кожна родина – це частина держави (Аристотель) та проводили певну паралель – «Яка сім'я, така й держава» (Платон).

Сім'я як соціальний феномен, що склався в суспільстві, має для кожної окремої людини велике значення і в самому суспільстві становить загально визнану соціальну цінність. Тому нормативне регулювання шлюбно-сімейних відносин відображає соціальне та правове значення тих видів сімейних відносин, які підлягають правовому регулюванню, та індивідуальну цінність сімейних відносин для кожного з подружжя, зокрема. Від якості та обґрунтованості такого регулювання залежить стан сімейних відносин у суспільстві, визначеність поведінки окремих осіб, які є учасниками сімейних та суспільних відносин, їх соціальне становище та правовий стан. Саме тому для вирішення задачі подальшого розвитку та зміцнення сім'ї велике значення має і правильне регулювання сімейних правовідносин.

Сьогодні важливим завданням українських законотворців є створення такого сімейного законодавства, яке б максимально чітко відображало та врегульовувало усі сімейні питання та суперечки, що виникають на практиці. Вдосконалення чинних норм СК України має відбуватися шляхом вивчення судової практики та створення певної моделі сімейного законодавства, якого потребує сучасне українське суспільство. Окрім того, слід гармонізувати СК України з іншими нормативно-правовими актами України, які безпосередньо чи опосередковано зачіпають сімейні питання, варто також імплементувати окремі норми права іноземних країн відповідної галузі права з їх адаптацією до вимог українського законодавства.

Процес відродження і розвитку української державності, проголошений у чинній Конституції України курс на побудову демократичної, соціально-правової держави наполегливо вимагають утвердження в українському суспільстві справедливості, правової і матеріальної захищеності учасників сімейних правовідносин, підвищення взаємної відповідальності особи і держави, вдосконалення законодавства і правової системи в цілому.

Із цих позицій шлюбно-сімейні відносини не можуть розглядатися як складова частина предмета цивільно-правового регулювання, оскільки це принижує їх, позбавляє духовності та послаблює значення морально-етичних засад. Очевидно, вони повинні регулюватися спеціальним законодавством, яке враховує це особливе становище і визначає особливий характер шлюбу як соціального інституту.

Чинне законодавство та запропоновані раніше альтернативні проекти Цивільного та Сімейного кодексів і розглядаються з точки зору означених міркувань. Перш за все звертає на себе увагу «візантинізм» сьогоденного підходу, коли сімейне законодавство виключено з цивільних правовідносин, шлюб не розглядається як договір.

Аналогічно вирішувались питання у Сімейному кодексі України (автор З.В. Ромовська), де значна увага приділяється саме моральним засадам шлюбно-сімейних відносин, регулюванню особистих немайнових та майнових відносин членів сім'ї та інших суб'єктів сімейного права. Авторка кодексу слушно зазначала, що «потужним регулятором сімейних відносин залишається канонічне право. Очікувалось відродження звичаєвого права», і цим обставинам не можна не надавати сьогодні належної уваги. Загальна комерціалізація суспільних відносин (у тому числі і сімейних) навряд чи сприятиме створенню повноцінних сімей, заснованих на почуттях любові, взаємопідтримки, поваги і т. ін., якщо не акцентувати увагу в кодексі на моральних засадах шлюбу та сім'ї.

Законом іншого типу виглядає на цьому фоні попередній проект чинного ЦК України (книга шоста «Сімейне право»), в якому шлюб та сім'я розглядалися не як самостійна цінність, а як складова частина правового становища приватної особи. За словами розробників: «Книга, в якій вміщено нормативний матеріал, що стосується сімейного права, має на меті відобразити особливості правового регулювання сімейних відносин, показати їхню внутрішню глибоку єдність з відносинами майновими та немайновими, які регулюються цивільним правом»(Передмова до проекту Цивільного кодексу України. – С. 21.).

Однак, незалежно від вирішення питання про самостійність сімейного права як галузі права, питання про самостійність сімейного законодавства та про зберігання окремого СК України було вирішено позитивно. Наявність кодифікованого законодавства хоча і розглядається інколи як одна з ознак самостійної галузі, проте сама по собі ще нічого не означає. Єдине, про що може свідчити наявність окремого СК України, це про відому специфіку сімейних відносин у межах предмета цивільного (приватного) права, яку ніхто і не збирається спростовувати.

Прийняття окремого Сімейного кодексу України стало відголоском традиції розвитку національного законодавства. Чинний СК України було прийнято 10 січня 2002 р. Достатньо складною була доля цього законодавчого акта. Після прийняття він набрав чинності вперше з 1 січня 2003 р., але діяв лише 10 днів. Після цього його дію було призупинено до моменту набрання

чинності Цивільним кодексом України. І остаточно Сімейний кодекс України набрав чинності з першого січня 2004 р. разом із ЦК України. Цей факт, безсумнівно, свідчить про існуючий зв'язок між цивільним та сімейним законодавствами (як частинами законодавства, що регулюють приватні відносини) і про необхідність узгодженості їхнього правозастосування.

Слід зазначити, що включення сімейного права до цивільного кодексу є новим явищем для правової системи України. Традиція ж права, що існує в Україні, свідчить про необхідність існування окремого сімейного кодексу. Але у будь-якому разі сучасні сімейні відносини вимагають сучасного правового регулювання, оскільки «доступність розуміння законодавства потребує не тільки ясного і чіткого викладення окремих норм, але і його максимальної кодифікації».

Разом з тим, слід констатувати, що із набранням чинності 01.01.2004 року СК України правове регулювання сімейних відносин зазнало суттєвих змін, поповнилося багатьма законодавчими новелами, які потребують детального вивчення. Реалії сьогодення потребують включення та розширення деяких понять, зокрема, визначення шлюбних правовідносин та правовідносин, подібних до шлюбних, релігійного шлюбу, цивільного партнерства тощо, вперше передбаченого в Указі Президента України «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини» від 25.08.2015 року № 501/2015. Окремої уваги заслуговує і врегулювання питання щодо набуття права власності на майно (наприклад, квартира у новобудові), повна вартість якого була сплачена чоловіком або жінкою до укладання шлюбу, а сама реєстрація права власності на нерухоме майно відбувається після реєстрації шлюбу. В даному випадку доцільно вважати це майном того з подружжя, хто сплатив його вартість, а саму реєстрацію речових прав як правовий наслідок реалізації права одного з подружжя, яке виникло ще до укладання шлюбу. Наявність таких питань безперечно потребує вдосконалення окремих положень СК України, але в межах існуючого кодексу, що відповідає традиціям та є зрозумілим для пересічних громадян.

Таким чином, питання рекодифікації (оновлення) в сфері правового регулювання сімейних відносин викликає активні дискусії як серед науковців, так і практичних працівників. Зазначене обумовлено тим, що відповідно до Концепції оновлення ЦК України СК України планують скасувати, а його норми включити до складу ЦК України у вигляді окремої книги. Обґрунтовуючи свою позицію, розробники модерних кодексів вважають, що сучасне сімейне право неможливо розглядати окремо від цивільного, навіть з погляду юридичної техніки – настільки органічно питання сімейного права

вплетені у всьому цивільному праві. Водночас слід враховувати, що традиційно питання правового регулювання сімейних відносин містилося у спеціальних нормах Кодексу про шлюб та сім'ю 1969 року та Сімейному кодексі України 2002 року. Крім того, специфіка сімейних правовідносин все ж таки потребує спеціального правового регулювання в окремому кодексі, у зв'язку з чим скасування СК України та переміщення його положень в ЦК України на даному етапі є передчасним і потребує детального аналізу та обговорення.

Бабич Ірина Григорівна,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

НЕОБХІДНІСТЬ ВИЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПІВ СПРАВЕДЛИВОСТІ, ДОБРОСОВІСНОСТІ І РОЗУМНОСТІ У НОВОМУ ЦИВІЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

Якщо ще 2 роки тому принципи цивільного права майже не використовувались для обґрунтування рішення суду, то на сьогодні можна констатувати визнання принципів добросовісності, розумності і справедливості у якості джерела права з боку Верховного суду.

Відповідно актуальним, знається надання у новому Цивільному кодексі визначення принципу справедливості, добросовісності і розумності.

Принцип справедливості означає визначення нормою права обсягу, межі здійснення захисту цивільних прав та обов'язків особи адекватно її ставленню до вимог правових норм.

Добросовісність можна визначити як прагнення сумлінно захистити цивільні права та забезпечити виконання цивільних обов'язків.

Розумність – зважене вирішення питань регулювання цивільних відносин з урахуванням інтересів усіх учасників, а також інтересів громади (суспільства).

Принципи справедливості, добросовісності й розумності є проявом категорій справедливості, добросовісності та розумності як суті права загалом (Відповідно до Постанови Пленуму Верховного Суду від 06.12.2019 р. у справі № 910/353/19).

Верховний Суд зазначає, що тексти законів, правочинів, використання учасниками цих норм мають бути належними і справедливими, відповідати нормам обороту та нормам закону.

В українському цивільному законодавстві ці принципи закріплено в п. 6 ч. 1 ст. 3 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ). Їх зміст, як зазначає Верховний Суд, полягає в тому, що тексти законів, правочинів та їх